

Befejezésül mondjon néhány szót köz- és magánéleti elfoglaltságairól.

A soproni református gyülekezetnek 1986 óta vagyok presbitere. Részt veszek a Corvinus Magyar–Osztrák Baráti Kör munkájában, 2003-ig az alelnöki tisztséget is betöltöttem. A soproni helytörténetesek mellett a Sopronért Baráti Társaságnak is tagja vagyok. Egyébként időmet a löverben való tevékenység színesíti, szórakozásaim közé tartozik a hetenkénti bridzs és a Jóbarátok Teketársaságában 1970 óta folytatott pénteki tekeparti. Ahogy már említettem, az egykori soproni évfolyamtársakkal havonta együtt ebédelünk Budapesten. 4-5-6-an találkozunk egyszer-egyszer. Összesen 10-12-en élünk még. A leghíresebb közülünk az Új-Zélandon élő Paulay Tamás egyetemi tanár, a földrendgésbiztos építkezés egyik atyamestere. Ő egykori huszárhadnagy, a Russ család leszármazottja. A zalai Hertelendy Jóska felvett angol művésznevéen Kanadaszerte ismert és kedvelt bűvész.

Köszönöm a beszélgetést. (9. kép)

2006. LX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC

466 SOPRONI KÖNYVESPOLC

2006. LX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Katona Attila: Az elválasztott területek drámaiatlan drámaisága

Katona Attila: Az elválasztott területek drámaiatlan drámaisága
Tóth Imre: A nyugat-magyarországi kérdés 1922–1939. Diplomácia és helyi politika a két háború között. Sopron, 2006.

A rendszerváltás számtalan tekintetben látványos fordulatot hozott honi történetírásunkban. Mőd és lehetőség teremtődött a huszadik századi modern magyar történelem újragondolására. Természetesen dőreség azt hinni, hogy ez a folyamat befejeződött volna. A „levéltárosok forradalma” elsősorban az 1943 utáni történeti tényanyagot rendezte újjá. A második világháború előtti históriánk inkább kontextusaiban, diskurzusaiban, nyelvében, értékrendjében változott meg.

A rendszerváltással a történeti gondolkodás középpontjába került a 20. század hazai folyamatait determináló és a nemzeti identitást alapjaiban formáló Trianon-komplexus, amelynek szerves tartozékát, következményét jelentette a revízió virulens gondolata. Az elmúlt másfél évtizedben a történelmietlen, előítéletekre építő és azokat generáló nosztalgikus művek éppúgy a közgondolkodás részévé váltak, mint a tárgyyszerűbb tudományos elemzések. A revízió ügye mindenesetre a tabuk birodalmából a tudományos elemzések boncasztalára került. Nemcsak a vezető politikusok revíziós gondolatait, elképzeléseit ismerhettük meg, valamint a diplomaták e téren végzett munkáját, eredményét és eredménytelenségét, hanem magát a döntéshozatali mechanizmusokat is. A történészek mára már különbséget tesznek a revízió és irredentizmus között is, bár a két áramlat világos szétválasztása elvi síkon egyszerűbbnek tűnik, mint a napi események forgatagában.

A húszas-harmincas években a magyar revíziós törekvések zászlóshajójának az erdélyi kérdés számított, s a prioritások sorrendjében az utolsó helyre szorult – részben a mérete, részben más

szempontok miatt – a nyugat-magyarországi területek visszacsatolásának a gondolata és szándéka. Az utóbbi téren felmerülő problémák és tettek bemutatására vállalkozott Tóth Imre történész doktori disszertációjában. Kétségtelen, a téma ilyen széleskörű és alapos feldolgozására mindeddig még nem került sor, e szempontból is úttörő jellegű a vállalkozás. Azt is a mű érdemének tartom, hogy más utat választott, mint a szokásos külpolitikai elemzéseket tartalmazó szakművek. Nem egyszerűen a diplomácia boszorkánykonyhájában fortyogó ötleteket, a színpalak mögötti csatákat, valamint a nyílt téren megjelenő politikai nyilatkozatokat és azok következményeit taglalja, érzékeltetve a külpolitika távolságát a potenciális érdekeltektől, hanem az adott terület népességének és helyi vezetőinek a problémáit is beemelte a diskurzusba. Külön érdeme a műnek, hogy magyar–osztrák–német prizmákon keresztül elemezte a húszas–harmincas évekbeli folyamatokat. S mint írja összegzésében, a három érintett fél „külpolitikai álláspontja – bár részleteiben eltért 467 egymástól – az áttekintett időszak alatt teljesen megegyezett abban a tekintetben, hogy a kérdést ésszerűtlen bolygatni.” (214. o.) Éppen ezért kevés kezdeményezés formálódott a diplomaták szürkeállományában, sok tekintetben a burgenlandi kérdés csak megnehezítette a kétoldalú kapcsolatok formálódását. Az alkotás nem is tekinthető egyszerű diplomáciatörténetnek, de nem is lokális politikai história, hanem a kettő termékeny kombinációja. Ahol jól érzékelhető, hogy a nagypolitikai törekvések miként csapódnak le egy „végvidéken”. Az osztrák oldalon talán az is kivehető, hogy a helyi erők hogyan gerjesztik a nagypolitikai folyamatokat.

Hasonlóképpen érdemnek érzem, hogy más, egyoldalú, hungarocentrikus megközelítésekhez képest a szerző nagy hangsúlyt helyezett az osztrák szempontok megismertetésére és a burgenlandi folyamatok bemutatására. Így nem a szerencsétlen, jóakarató vesztés és a gonosz, rabló győztes utóvédharcaként bontakozik ki a folyamat. Az osztrák politika egyébiránt éppúgy etnikai, történeti, gazdasági érvekkel küzdött a terület megszerzéséért, (mi több, Sopronnal történő kibővítéséért), mint a magyarság a megtartása mellett.

Nyilván az ilyen aspektusú megközelítés új forrásanyagokat igényelt, elsősorban a helyi levéltárak és sajtóanyagok alapos feltárását, s e téren valóban dicséretes munkát végzett a szerző, amit nagyszerűen kiegészített magyar, osztrák és német diplomáciai iratokkal. Az általa felhasznált szakirodalom meglehetősen egyenetlen színvonalú és rapszodikus. Számtalan mű foglalkozott az 1921-es nyugat-magyarországi eseményekkel, de alig akadnak használható írások akár a későbbi évekről, akár a magyar törvényhatóságokban (Vas, Sopron, Győr-Moson vármegyék) zajló politikai folyamatokról. A választásokról természetesen születtek cikkek, de inkább a „fecsegő felszín” mutatták be, s nem a lokális politika szereplőit, a mentalitás és értékrend változásait. (Nyilván lehetne még említeni helyi kiadványokat, amelyet fel lehetett volna használni, de nem hiszem, hogy ez a kötet mondandóját lényegesen befolyásolta volna. Pl. Gibba Edit: Pártpolitikai és közigazgatási viszonyok Vas vármegyében és Burgenlandban az 1920-as, 1930-as években. Szombathely, 1995.)

A történeti anyag bemutatásánál Tóth Imre nagyon logikusan a különböző szinteket (külpolitika, helyi politika) szétválasztva, a párhuzamosságot és a kronologikus elvet követte, bár az anyag természetéből fakadóan ez néha zavaró, mert egy-egy nagyobb visszhangot kiváltó beszédre, eseményre (pl. Löbe-affér, a soproni referendum) újból és újból vissza kellett térnie. Előbb mindig a nagy/külpolitikai dimenziókat vette górcső alá egy általa tagolt időszakban, aztán a lokális folyamatokat a határ mindkét oldalán. Részben a források különbözősége, esetlegessége, részben a valós folyamatok tartalma miatt aztán különböző hosszúságú alfejezetek kerekedtek ki.

A nyugat-magyarországi kérdés féltucatnyi szakaszából a szerző az első hármat taglalja. Az első kettőt csak annyiban, amennyiben ez a későbbi mondandó megértése szempontjából lényeges. Egyszer már igazán illő lenne alaposabban elemezni a régióban zajló rejtett etnikai folyamatokat a dualista korszakban, mert gyakran úgy tesznek egyes helytörténészek még ma is, mintha 1918-ban bukkant

volna fel az osztrák–német igény a nyugat-magyarországi területekre, pedig nem erről volt szó. Az elszakadási törekvések, mozgalmak leszerelésére már 1908-ban is kaptak instrukciókat a vidék főispánjai a kormánytól. S szolgabíráikon keresztül sokat tettek, hogy még időben [468](#) megakadályozzák a német lakosok politikai indentitásának a megerősödését. (Hasonló szerepet játszott a katolikus egyház is, pl. a Szombathelyi Újság hasábjain többször léptek fel a nagynémet gondolat terjedése ellen). Az sem számított titoknak a századelőn, hogy a Vas vármegye nyugati részén élő németek nem kívántak asszimilálódni, nem akartak – minden hatósági kérés, nyomás ellenére – magyar nyelvet tanulni az elemi iskolákban.

A szerző ügyesen elkerülte a kínálkozó csapdát, ti. hogy az 1918 és 1921 közötti eseményeket részleteiben mutassa be, vagy a soproni népszavazás eredményének az okát kutassa. Mégis szerencsésebb lett volna, ha itt az alfejezet végén erre alaposabban kitér, mivel a későbbiek során értelemszerűen gyakran vissza kellett nyúlni a referendum „tanulságaihoz”. Ez lett a „kályha” a helyi és az idelátogató politikusok számára. A népszavazás legitimációja – osztrák oldalon – komoly deficitet mutatott. Ugyanakkor nagyon plasztikusan mutatja be azokat a problémákat, amelyekkel a burgenlandi tartomány megszervezésekor küzdöttek.

A mű értékelésének számtalan lehetséges olvasata közül jómagam az „alulnézetet”, a törvényhatósági szempontú megközelítést választottam. Természetesen tudni kell, hogy a húszas–harmincas évek Magyarországon – többek között a kormányzati nyomás következtében – nemigen adódott lehetőség, hogy a helyi választópolgárokat megjelenítő közgyűlések külpolitikai kérdésekben is állást foglaljanak. Így egy-két főispáni/polgármesteri köszöntő, ünnepi szónoklat és főként a helyi sajtó adta e téren az igazodási pontokat a korlátozott nyilvánosság – és a későbbi kutatók – számára is.

A szerző a magyar törvényhatóságok közül magától értetődően Sopront állította az első sorba, ott „létkérdésként” jelent meg a probléma, de láthatóan más volt a németiség szerepe, múltja Vas vármegyében, és így a helyi elitek is másként viszonyultak e dilemmához. Azzal a megállapításával feltétlenül egyet kell értenünk, hogy a térség kommunális politikusait nem foglalkoztatta naponta a határrevízió kérdése, jóval inkább azok a problémák, amelyeket maga az új határ jelentett. Ezek közül nyilván a gazdaságiak jártak az élen (121–129. o.), de álláspontom szerint kiírthatatlan a szakirodalomból a balhít, hogy az igazságtalan békeszerződés (horribile dictu az új határproblémák) okozták a gondokat, holott sokkal inkább a világháború volt azok forrása. Ez a „csere” nyilván a korabeli diskurzussal függött össze, így mindig el lehetett leplezni a gazdasági kormányzat súlyos tévedéseit és hibáit. Másrészt, ha tetszik, ha nem, az új határ teremtette gazdasági helyzetnek is megvoltak a maga haszonélvezői: elég, ha a húszas évek eleji vámpanamákra gondolunk.

A másik ilyen naponta megjelenő gondot a közigazgatás öröksége adta (a közös földhivatali nyilvántartásra is utalt a szerző). A helyi magyar hatóságok nem voltak hajlandók a német helységneveket használni, továbbra is magyarul címezték hivatalos leveleiket, amelyet gyakran ismeretlen címzettként vissza is kaptak, a kormányzati dörgedelmeknek is kevés eredménye lett. (175. o.)

A nyugat-magyarországi kérdés harmadik szembeötlő megjelenési formája a helyi településeken az 1927 után kiteljesedő irredenta kultusz lett. Erre számtalan utalás történik a könyvben, de a teremtett hagyomány világos és teljes körű összegyűjtése, feldolgozása még várat magára. A szimbolikus politizálás térnyerése figyelhető meg, egyebek között a trianoni, illetve hősöknapra emlékbeszédekben, vagy az utcanévadási [469](#) kultuszban, akár Sopronban (117. o.), akár Szombathelyen is 1928-ban. Bár a revíziós és irredenta formák szétválasztása, megkülönböztetése országos viszonylatban az utóbbi időben komoly hangsúlyt kapott, egyértelmű megfeleltetése a helyi történések forгатagában nem is annyira egyszerű.

Nagyon helyesen egy önálló alfejezet foglalkozik a Civitas Fidelissima – politika diskurzusának az alakulásával, így S többek között a miniszterelnöki népszavazás értelmezésével (73. o. 129–136. o.), amely szerinte azt bizonyította, hogy létezik magyar „államhűség” a nem magyar anyanyelvűek körében, éppen ezért hamis premisszára építették a nagyhatalmak az új békerendszert. Ha Bethlen István alaposabban megnézte volna az eredményeket, akkor láthatta volna, hogy a Sopron-környéki német községek – egy kivételével – Ausztria mellett voksoltak, tehát téves hitre építette ő is a maga álláspontját.

A disszertáció sok eddig ismeretlen tényt hozott felszínre és olyan összefüggésekre is rámutatott, amelyek nagyban segítik egy lehetséges regionális történet finom politikai kontúrjainak a megrajzolását. Elég, ha felidézzük a harmincas évekbeli magyar nyilas mozgalmak eltérő álláspontját a terület sorsát illetően. Míg egyes csoportjaik automatikus visszaadásában reménykedtek, mások a Reichhez való csatlakozásban vélték a megoldást (167–168. o.). A mélyreható diplomáciai és propagandakapcsolatok elemzésekor érezhető, hogy egy kis probléma is mennyi munkát és feszültséget képes „kitermelni” a külügyi, politikusi gépezetekben, s a területek revíziós igénye legtöbbször taktikai szempontokat szolgált. (159-160. o.)

Szerintem egy elemző és összegző mű akkor jó, ha nemcsak új, eddig ismeretlen elemeket tár elénk és új állításokat fogalmaz meg, hanem inspiratív, azaz újabb kérdéseket sugall, s ezáltal ösztönzi a további kutatást – nos Tóth Imre könyve ilyen. A kötetet izléses képgaléria, a fontosabb szereplők biográfiája, jól használható névmutató és szakirodalmi tájékoztató teszi teljessé.

Tóth Imre disszertációjának mottójaként Bíró Yvette drámaiatlan dráma fogalmát választotta, érzékeltetve, hogy olyan témáról, eseményekről ír, ahol a látványos küzdelem, a jól artikulálható összecsapás és a drámaiság hiányzik, ami nem azt jelenti, hogy eseményekben, adatokban hiány lenne, amelyeket a szerző nemcsak tényekké, hanem igényes, jó stílusban megírt narratívává is formált. A színvonaláról a kötet alapjául szolgáló disszertáció minősítése, a summa cum laude is tanúskodik.

2006. LX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Varga Imréné: Mennyeiné Várszegi Judit (szerk.): Ki kicsoda Győr-Moson-Sopron megye helytörténeti kutatásában? Győr, 2006.

470 Varga Imréné: Mennyeiné Várszegi Judit (szerk.): Ki kicsoda Győr-Moson-Sopron megye helytörténeti kutatásában? Győr, 2006.

Az 1900-as évek elején nagy érdeklődés mutatkozott a település- és helytörténeti kutatás iránt. Sorra születtek meg a városokra, községekre vonatkozó monográfiák. A második világháborút követő időszakban ez a kutatás visszaesett, majd az 1990-es években újra megindult a kutatómunka. Ezt időszzerűvé tette az államalapítás ezredik évfordulója is. Egyre-másra jelentek meg a különféle kiadványok, pályázatok eredményeként és egyéb pénzügyi forrásokból. A Szülőföldünk honismereti és a Kisfaludy Napok helytörténeti pályázatra is minden évben szép számmal adták be pályázatukat fiatalok és felnőttek egyaránt. A megyében megjelenő folyóiratok minden száma tartalmaz helytörténeti anyagot. Az 1990-es években ismét megjelentek a helyi sajtótermékek, amelyekben szintén találunk helytörténetre vonatkozó kisebb-nagyobb cikkeket.

A Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár által kiadott „Ki kicsoda” című kiadvány összefoglalja a Győr-Moson-Sopron megyében helytörténetírással foglalkozók életrajzi adatait és publikációs munkájuk bibliográfiáját. A könyvben azok a hivatásos és nem hivatásos helytörténészek, tudományos